

RARA MONEDA D'UN CAFÈ D'INCA

131

JOAN LLABRÉS ESTRANY

Aquesta peça numismàtica, de l'existència de la qual jo havia tengut notícies des de feia ja molt de temps, però que no l'havia vist mai en els més de seixanta anys que durava la meua afició col·leccionista de monedes i altres valors consemblants, resultava un petit tresor inabastable i inaccessible.

A la meua col·lecció es compten diversitat de tipus de vals-moneda de necessitat fets a cops de martell o encunyats en l'època de la Guerra Civil espanyola i als anys de penúries de tota mena, també fitxes de casinos de joc, o d'entitats industrials o comercials, també pellofes o "ploms d'església", però no aconseguia ni sabia on trobar la ditxosa peça que en el present petit estudi us vull presentar.

Al bon amic Albert Joan Escandell, professional de la construcció d'Inca, també aficionat a la numismàtica, li dec l'obsequi de la moneda en qüestió i que em va fer feliç en data ben recordada del 30 de gener de 2006. Ell l'havia adquirida a través de subhasta d'Internet.

*A la fotografia,
s'hi veu el revers i l'anvers de la moneda
de la qual tracta l'estudi, molt ampliada.*

Abans d'aquelles dates jo desesperava per no poder gaudir de la satisfacció de trobar aquesta rara i estranya peça. La considerava una mostra d'especial interès per a la nostra història inquera, ja que la seva existència suposava que a la nostra ciutat d'Inca s'havia produït un fet desacostumat, extraordinari: el de l'encunyació, o millor dit, haver-se donat l'ordre per a la realització d'una peça numismàtica.

Moneda amb un valor de 10 cèntims, que serviria possiblement per fer pagaments de productes materials, queviures o per a la realització de serveis encomanats a un establiment públic, com és el cas d'un CAFE COMERCIO, del qual s'anomenava propietari SIMON GUAL i amb la particularitat d'assenyalar el nom de la població on residia, és a dir, INCA MALLORCA.

Quan la vaig tenir dins les mans per primera vegada la vaig trobar eixerida i bella, feta de llautó, de color daurat, d'un pes de 4,45 grams i d'un diàmetre de 21 mil·límetres. Quin goig! A la cara bona, o anvers de la moneda, apareixien unes clares lletres ressaltades: CAFE COMERCIO DE SIMON GUAL dins dues orles de punts. En la part central: INCA MALLORCA. A baix d'aquesta, quatre punts units en forma de creu, i entre les dues orles, també a baix, una estrella de cinc puntes, únics motius d'adornament embellidor.

En el revers de la moneda i entre una orla de punts, el numeral amb un tamany considerable, 10 c, que indica el valor que tenia, el de deu cèntims. No hi ha altra indicació ni motiu que ens pugui orientar respecte a la data de posada en circulació, ni senyal de cap casta del gravador, encunyador o fabricant de la peça.

Per tant, restaren tancades a la nostra inquietud nombroses circumstàncies i motius que ens permetessin esbrinar totalment el que suposa la present moneda i orientar-nos sobre el que voldríem poder aclarir en referència a la persona de qui parla i de la seva entitat inquera.

Darrerament he tengut la sort de poder contactar amb un dels néts del comerciant titular de la peça, que té per nom el mateix del seu padrí, l'amic Simó Gual, inquer que resideix a Selva. Aquest descendent em va assabentar sobre algunes particularitats del comerç, de la moneda i de la persona que la va fer i emprar. Em va informar que encara tendria l'oportunitat de poder parlar jo amb una de les filles que va tenir l'amo en Simó des Club, com així es coneixia antigament el seu padrí.

Amb tals indicacions, vaig concertar una visita amb *donya* Margalida Gual Truyol, filla de Simó Gual Rosselló i de Margalida Truyol Ferrer, matrimoni inquer que regentà diversos establiments de cafe a Inca en el primer terç del passat segle XX.

La senyora Margalida és una persona molt agradable, de tracte afable, simpàtica i riallera. D'una presència encantadora, gaudeix de bona salut relativa i compta ja amb 95 anys d'edat. Això sí, ben cuidada i atesa, és molt apreciada pels seus fills i

*D'esquerra a dreta:
la filla Francisca,
na Magdalena,
el pare Simó, la mare,
na Margalida i n'Arnau.
El més jove, entre les
cames del pare,
el fill Simó. No hi és
l'altre fill Bartomeu, ja
que residia en aquelles
dates a París.
Possiblement la data és
als voltants
de l'any 1923.*

nétes, i guarda una memòria prodigiosa de la seva vida i de la dels seus pares. És tot un goig poder parlar amb ella. Per aquest motiu, resultà un plaer conversar de fets i coses passades de fa molt temps, quasi un segle, poc més poc manco.

A preguntes meves em va contar fil per randa que els seus pares Simó i Margalida es varen casar jovenets, ell tenia 27 anys i ella 17, edats molt adients en dates de principi de segle XX. El pare de professió comerciant tenia posat seriós, alt d'estatura, poc xerrador, però molt feiner i enamorat de la seva esposa i amantíssim cuidador dels seus fills. La mare, tota una dona mestressa de casa, una *hermosa* pagesa que omplia a vessar tot el seu encant i estima, i donava a bast a tot quant treball era necessari per encarrilar la vida de la família, que va arribar a comptar amb els pares i sis fills.

Simó, el pare, era comerciant i, encara que no havia fet grans estudis, era particularment afeccionat a la història d'Espanya, de la qual tenia llibres que llegia per ell i a l'esposa i als fills. Va sortir moltes vegades de viatge a diferents capitals espanyoles i tenia un vertader delit d'aconseguir veure amb formació i estudis elevats algun dels seus fills.

Després de quatre anys de casats, possiblement ho feren l'any 1900, va néixer el primer fill, a qui batiaren de nom Arnau, que estudià el batxillerat. Treballà en economia de la fàbrica de calçat de Joan Gelabert, a) Piquero del carrer de Martí Metge. Es casà amb la modista Beltran del carrer d'en Palmer, cantonada, al lloc en què antigament estava situat l'Hospital, de tan gran recordança pel motiu de la suor del Sant Crist d'Inca.

La segona filla, Magdalena, mestressa de casa, es va casar amb Gabriel Pieras, que treballà a la Banca Payeras i després fou interventor del Banc de Bilbao.

El tercer fill, de nom Bartomeu, molt llest, de jove va fer oposicions per a una

plaça de l'Ajuntament, que va guanyar, però amb motiu de les transformacions pels règims polítics va haver d'abandonar la feina. Decidí anar-se'n a París, a casa d'un familiar comerciant, i allà va aprendre llengua nova i començà a dedicar-se a la restauració. Tornà a Inca i va regir durant anys el Cafè Mercantil d'Inca, i més tard a Palma va obrir l'anomenat Bar Mónaco, a la plaça Gomila, lloc de reunió de senyors i aficionats al futbol.

La quarta filla, Francisca, també mestressa de casa, com era acostumat a les dones de les famílies en aquells anys, va ser l'esposa de Maties Pujades, fabricant de calçat i que era anomenat "des sabatons", amb taller al carrer del Bisbe Llompart. Aquest Maties era cunyat de Tomàs Capellà, "des gel", i germà de Mateu Pujades, qui fou cap de l'Oficina de Correus.

La cinquena filla és la que ens dóna totes aquestes informacions, *donya* Margalida, casada amb Bartomeu Ramis Rosselló, "des Tiradors", hostel i celler d'Inca. Nascuda l'any 1914, recorda també *donya* Severa de Madariaga, la mestra d'escola de la qui tothom parlava per la seva intel·ligència, treball d'educadora, valedora i capdavantera en el desenvolupament social i econòmic de la dona. L'espòs, el Sr. Ramis, va ser professor del Col·legi Beat Ramon Llull, o de Sant Francesc i després, durant molts d'anys, fou tècnic de l'Oficina de Col·locació Obrera a la nostra ciutat.

El darrer fill va néixer l'any 1920. Tenia per nom el mateix de son pare, Simó. Va estudiar batxillerat i als 17 anys va anar voluntari a la guerra. Va ser ferit, però amb estudis i mèrits va ser nomenat alferes provisional. Després va estudiar a l'Acadèmia de Burgos i sortí tinent d'enginyers. Va anar a Àfrica, Menorca i Palma. Es va casar amb la senyora Joana Vicens, de la Llibreria Vicens, del carrer Major. Fou comandant de la Defensa Química a Inca i enamorat de temes històrics de les Illes, va escriure i publicar quatre llibres que tracten del Quarter Gral. Luque d'Inca, de les murades d'Alcúdia, de Menorca i de Palma. Morí el present any 2009 amb la graduació de general.

Totes aquestes coses ens va anar contant *donya* Margalida, que consideram que són d'interès per situar-nos dins el món en què es desenvolupà l'activitat familiar i comercial de la família Gual-Truyol.

L'amo en Simó Gual i madò Margalida Truyol, després de casats, varen regentar el cafè del qui en deien Can Ventureta, al carrer Major, veïnat de Can Delante, a un edifici de diverses plantes. Ocupaven els baixos per a l'establiment comercial de cafè, que era de petites dimensions. En el primer pis tenien l'habitatge en el qual varen néixer els quatre primers fills. Aquí, l'estada de la família va ésser d'uns dotze anys.

Es veu que els negocis varen anar bé i el matrimoni va poder comprar la casa de veïnat, propietat del fabricant de pasta de sopa, l'amo en Mora, "de Cas Fideuer", pare de mossèn Tomàs Mora, de tan bona recordança al nostre poble. En aquest lloc, comerç i habitatge, també hi realitzaren l'acostumat treball durant una partida d'anys.

Als voltants de 1912 la família Gual-Truyol canvià novament de casa i comerç. En el mateix carrer Major, veïnat dels dos establiments ja ressenyats abans i per tal d'aconseguir un espai més gran i millor, obren el Café Comercio de Simón Gual. Es tractava d'un edifici amb dos pisos, planta baixa ampla, amb dues portes, amb esquinzell d'entrada, modern i amb soterrani en el qual hi havia un pou que segons tenien entès va pertànyer a l'antiga rectoria de Santa Maria la Major, ja que aquest lloc, ara actual seu del Banco Bilbao Vizcaya, antigament formava part de la rectoria de l'església major.

El nou comerç ocupava un gran espai. A la sala gran, trespol de rajoles hidràuliques, un llarg taulell fet d'obra i mostrador amb pedra de marbre, un bon nombre de taules de ferro i amb pedra polida a sobre, cadires, un bell mirall, sofàs als costats de la sala, llums moderns, cuina i serveis higiènics.

L'establiment comercial comptava a més amb una cambra reduïda, espai reservat per a tots els jocs de taula, com els escacs, dòmino, cartes, parxís, etc., per a entreteniment i esplai.

Amo, madona i alguna filla feinejaven tot el dia per portar net i ben endreçat l'espai del cafè, i atendre la nombrosa clientela de senyors, militars de graduació, firers, visitants i ciutadans. La grossa i pesada cafetera russa, que primerament fou d'aram i després de llauna, donava a l'abast als clients, que també demanaven vins olorosos i vermuts, misteles i qualque pasta dolça o patates fregides.

L'amo cuitava de torrar el cafè, que rebia directament en sacs que portaven ben clara la denominació de "Café de Colombia", dins un bombo o torradora que, donant-li el punt que pertocava, transformava els grans blanquinosos en perles negrenques que feien una olor intensa i ben particular i desitjada.

En dies de festa major, com eren la de Pasqua florida, la dels patrons Sant Abdon i Senén, les Fires i la de Santa Maria la Major, la concurrència i clientela variava, ja que en aquestes ocasions els clients anaven acompanyats per les seves respectives esposes, totes elles ben endiumenjades i amb ganes de beure un bon cafè amb llet o un gelat amb coques raïssones, ensaimades de Can Guixe, de Can Delante o del forn d'en Putxet, del carrer dels Hostals, que feia també uns bunyols exquisits.

En el "Cafè o Club dels senyors", com així el denominaven en el Café Comercio de Simó Gual, adesiara se celebraven festes i alguns concerts per la Banda de Música Militar del Regiment d'Inca. També sessions de jocs de mans, que tenien gran acceptació i estiraven molts clients.

A causa de les aficions de lectura i musicals de l'amo en Simó i dels amics i contertulians, al bon comerciant se li va ficar al cap la idea d'animar millor l'espai del cafè i fer-lo encara més agradós i plaent. A través de familiars que residien a París, de la France, com deien, entre ells possiblement el seu fill Bartomeu, va aconseguir comprar un piano, de marca que no coneixem, de tipus

vertical, de color fusta de caoba, envernissat i amb tapadora que cobria les tecles blanques i negres. Tenia pedals i uns canelobres de metall. Llarg d'uns dos metres i de molt bona presència, el piano tenia una altra particularitat, i era que, a part de poder-se tocar normalment amb les tecles, tenia un dispositiu automàtic que el feia convertir en pianola i el feia sonar mitjançant uns tubs foradats que es posaven dins un departament annex.

Damunt el piano-pianola hi havia un armari amb portes i prestatges plens dels tubs reproductors de músiques de tipus clàssiques, únicament, que no d'altra casta. Els tubs portaven la denominació de la peça musical i era el pare qui normalment facilitava l'operació d'instal·lació d'aquest aparell.

I ara ve l'explicació del motiu pel qual foren necessàries les monedes encomanades per l'amo en Simó i que porten el nom del Café Comercio de Simón Gual-Inca Mallorca.

Per poder posar en marxa la pianola automàtica i escoltar la música clàssica que un desitjava, calia dipositar dins una ranura del caixonet de damunt la tapadora del piano una peça-moneda de deu cèntims, d'un determinat diàmetre i pes que engegaria la maquinària.

En aquella època, possiblement anys 1915-1930, abans de la Segona República de 1931, la moneda fraccionària que s'usava indistintament eren peces d'un, dos, cinc i deu cèntims del Govern Provisional o Primera República de 1869, les del rei Alfons XII i les d'Alfons XIII, totes elles de coure i d'uns tamanys i pesos inadequats per a la pianola. No servien les monedes legals de cinc cèntims, ja que eren de tamany més gros que les que precisava la pianola, i tampoc era del preu que desitjava el comerciant del Café, l'amo en Simó.

Davant aquestes circumstàncies, no calia més solució que haver-ne de fer de noves, encara que no tendrien valor legal, però sí que servirien, bescanviant les legals amb les més petites, però també més gruixades i de pes de 4,45 g, que precisava i eren adequades per a la pianola.

L'enginy, el bon encert propagandístic i comercial que suposà per al Café Comercio de Simón Gual d'Inca Mallorca, ens ha proporcionat la satisfacció de poder enorgullir-nos de posseir una bona mostra numismàtica, d'excel·lent factura, de metall noble de llautó brillant, que endemés pregona que es va fer per un propietari d'un establiment comercial de renom i selecte, i que tengué cura de manifestar clarament i eloqüentment el nom de la ciutat en què residia, la nostra benvoluda i estimada Inca, de Mallorca.

Es tracta, per això, indubtablement, d'una estranya, no freqüent, inusual peça numismàtica, una rara moneda, no de curs legal, però que va constituir un valor per donar un servei agradós i cultural, i en el dia d'avui representa un petit llegat mercantil i numismàtic, interessant i valuós.

Què se n'ha fet, del piano-pianola? Existeix encara?

La senyora Margalida, que ens ha contat tantes coses, acaba de dir-nos que els seus pares varen vendre el negoci a un tal Antoni Mulet quan ella tenia setze anys. Que el piano el va guardar la família dins la casa que habitaren després, en el carrer d'Artà, veïnat de l'edifici de la Fàbrica d'Electricitat. Que anys després el seu pare va cedir el piano a la filla Francisca i que ella se l'endugué a Palma a on residia.